

Komunismus a anarchie

Petr Kropotkin

Petr Kropotkin
Komunismus a anarchie
1901

Získáno 27. 3. 2023 z
<https://proletarchiv.yolasite.com/resources/Kropotkin.P.A.-Komunismus..>

anarchistickaknihovna.org

1901

Důležitost této otázky netřeba znovu připomínat. Mnoho anarchistů a myslitelů vůbec, uznávajících nesmírné prospěchy, jež komunismus může společnosti poskytnout, vidí v této formě sociální organizace nebezpečí pro svobodu a volný vývoj individua. Tato nebezpečí byla zpozorována i velkým počtem komunistů a celkem vzato, je tato otázka obsažena v jiném tak širokém problému, jenž v celém svém rozsahu byl postaven naším stoletím: v otázce individua a společnosti.

Problém byl znejasněn různými způsoby. Mluvílo se o komunismu, myslelo se většinou na komunismus křesťanský a mnišský a stále autoritářský, který byl hlásán v první polovině minulého století a byl prováděn v jistých obcích. Tyto obce, berouce si za vzor rodinu, se snažily utvořit "velkou komunistickou rodinu", "reformovat člověka" a připojily za tímto účelem ke společné práci také spolužití v rodině, vzdálení od soudobé civilizace, uzavření se a zúčastňování "bratří a sester" v celém duševním životě každého člena.

Mimoto nebyl činěn dostatečný rozdíl mezi obcemi samostatnými, stále znova a nova zakládanými v posledních třech nebo čtyřech stolecích, a mezi obcemi mnohými a federovanými, které by mohly povstat ve společnosti po provedení sociální revoluce.

V zájmu diskuse by tedy měl být vzat odděleně zřetel na komunistickou výrobu a spotřebu, na spolužití - je-li nutno je vytvářet podle soudobé rodiny? - na uzavřené obce naší doby, na federované obce budoucnosti.

A konečně jako závěr: nese-li komunismus sebou nutně omezení individua? Jinak řečeno, individuum v komunistické obci.

Pod jménem socialismu vůbec bylo v minulém století provedeno nesmírné myšlenkové hnutí počínaje Babeufem, Saint-Simonem, Robertem Owenem a Proudhonem, kteří formulovali vládnoucí proudy socialismu, a pak mnohými francouzskými pokračovateli (Considéranem, Pierre Lerouxem, Louisem Blancem), německými (Marxem, Engelsem), ruskými (Černyševským, Bakuninem) atd., kteří pracovali buď na popularizování myšlenek zakladatelů moderního socialismu, nebo je stavěli na vědecké základy.

Tyto myšlenky, upřesňující se, zrodily dva hlavní proudy: komunismus autoritářský a komunismus anarchistický a pak jistý počet směrů zprostředkujících, snažících se o kompromis, jako směr doporučující stát jako jediného kapitalistu, kolektivismus, kooperace. Zároveň však daly v dělnických davech podnět i vzrůstu mocného dělnického hnutí, jež se

snaží seskupit celou masu dělníků podle odborů k boji proti kapitálu a stává se stále mezinárodnějším, čím snadnější se stávají vztahy mezi dělníky různých národů.

Tři hlavní body byly stanoveny tímto mocným hnutím myšlenek i skutků a vnikly už široce do veřejného svědomí. Jsou to:

Odstranění námezdné práce - nynější formy starého otroctví, odstranění individuálního vlastnictví všeho, co slouží k výrobě, a emancipace individua a společnosti od politického stroje státu, jenž slouží k tomu, aby udržoval hospodářské otroctví.

V těchto třech bodech se shodují všichni, ba i ti, kdož doporučují "pracovní poukázky", nebo (jako Brousse) praví: "Všichni funkcionáři!" čili všichni námezdníky státu, nebo obce, připouštějí také, že když doporučují to neb ono, činí tak proto, že nevidí okamžité možnosti komunismu. Chápu se těchto kompromisů pouze z nutnosti, jejich cílem však je a zůstane komunismus. A pokud běží o stát, uznávají i ti nejzúřivější zastánci státu, autority a dokonce diktatury, že stát, jakmile přestane existovat třídy, jež dnes máme, musí zmizet s nimi.

Možno tedy říci, aniž přeceňujeme důležitost našeho směru v socialistickém hnutí - směru anarchistického, že přes rozdíly, jež vznikají mezi různými socialistickými směry a vyznačují se především růzností jednacích prostředků více méně revolučních, jichž každý směr používá, lze říci, že všechny uznávají ústy svých myslitelů za cíl socialistické evoluce vývoj ke komunismu volnému. Vše ostatní, dle vlastního jejich doznání, jsou též etapy směrem k tomuto cíli.

Každý rozhovor o etapách, jimiž nutno projít, by byl zbytečný, kdyby se neopíral o studium tendencí, jež se projevují v soudobé společnosti.

Z těchto různých směrů si především dva zasluhují naši pozornost. Jeden z nich jest, že stává se stále obtížnějším ustanovit podíl, jenž každému v dnešní výrobě patří. Moderní průmysl a zemědělství jsou tak složité a vyvinuté, všechny průmysly jsou tak navzájem od sebe odvislé, že se stává nemožným systém placení výrobce (dělníka) dle výsledků. Tak vidíme, že čím dál více se průmysl stává vyvinutějším, tím více mizí mzda od kusu a jest nahrazována mzdou denní. Ta hledí se vyrovnat v jiném směru. Soudobá měšťácká společnost jistě zůstane rozdělena na třídy a máme celou třídu měšťáků, jejichž příjmy stoupají v nepřímém poměru k práci, kterou tito konají, čím více jsou placeni, tím méně pracují. Naproti tomu v samé třídě dělnické vidíme čtyři velké oddíly: ženy, zemědělské dělníky, nádeníky a konečně ty, kteří mají více méně speciální zaměstnání.

Tyto oddíly reprezentují čtyři stupně vykořisťování a jsou jen výsledky měšťácké organizace.

Ve společnosti rovných, kde se budou všichni moci naučit některému řemeslu a kde přestane vykořisťování ženy mužem a venkovana průmyslníkem, tyto třídy zmizí. Dnes však mzdy každé z těchto tříd hledí se vyrovnat. Proto mohlo se říci, že práce jednoho nádeníka má tolik ceny, jako práce jednoho klenotníka a proto Robert Owen pomýšlel na pracovní poukázky vyplacené každému z těch, kdož vykonali určitý počet práce pro výrobu věcí za nutné považovaných.

Uvážíme-li však souhrn pokusů socializace, vidíme, že nehledíce k unii několika tisíc farmářů ve Spojených státech, nečinila pracovní poukázka žádného pokroku v těch třech čtvrtinách století, jež uplynuly od Owenovy snahy ji zavést. Jinde jsem vysvětlil příčiny toho.

Naproti tomu vidíme řadu částečných pokusů o socializaci, jež byly učiněny ve směru komunistickém. Na sta komunistických obcí se v tomto století zakládalo skoro všude a ještě nyní známe jich více než sto - všechny více méně komunistické. Ve smyslu komunistickém - ovšem částečně - vedou si také skoro všechny snahy o socializaci, jež vznikají v měšťácké společnosti, ať již mezi jednotlivci, nebo v socializaci věcí municipálních.

Hotel, parolod', pensionát, to jsou všechno měšťácké pokusy v tomto směru. Výměnou za jistý denní poplatek máte výběr deseti nebo patnácti jídel, jež se vám v hotelu, nebo na parolodi předkládají, aniž kdo kontroluje množství, jež jste snědli.

Tato organizace je rozvětvena i mezinárodně, a před odjezdem z Paříže do Londýna můžete se opatřit poukázkami (za denních 10 franků), jež vám dovolují ubytovat se podle libosti v sterých hotelích francouzských, německých, švýcarských atd. patřících vesměs k mezinárodnímu sdružení hotelovému.

Měšťáci velmi dobře pochopili prospěch, plynoucí z částečného komunismu, spojeného s takřka úplnou svobodou individua, pokud běží o spotřebu, a všechny tyto instituce zavazují se za určitý měsíční obnos vyhovět všem vašim potřebám obydlí a potravy se týkajícím, nehledíce ke zvláštnímu luxusu (k vínům a pokojům zvláště skvostným), jež platíte zvláště.

Pojištění proti ohni (zvláště ve vesnicích, kde jistá stejnost podmínek dovoluje stejnou prémii pro všechny obyvatele), proti nehodám, proti krádeži, zařízení, jež umožňuje velkým anglickým skladům dodat svým každý týden za šilink týdně tolik ryb, kolik v malé rodině spotřebujete,

- byly přizpůsobovány patriarchální autoritářské rodině, místo aby naopak měly za cíl nejmožněji úplné osvobození individua.

Komunismus, instituce to eminentně hospodářská, nepřekáží nikterak ve svobodě, jež bude individuu zaručena, předbojovníkům, revolucionářům proti zvykům, jež se chtějí krystalizovat. Může být autoritářský, což přivodí nutně pád komuny, a může být volný, což ve XII. století i s částečným komunismem mladých tehdy měst stvořilo mladou civilizaci plnou síly, jaro Evropy.

Avšak jediná forma komunismu, jež může trvat, je tam, kde následkem těsného styku občanů bude vše činěno, aby se svoboda individua šířila ve všech směrech.

Za těchto podmínek, pod vlivem této ideje nebude svoboda individua, zvětšená již dosaženou volnou chvílí, nijak umenšována, jako jí není dnes společným plynem, potravou zasílanou velkými sklady do bytu, moderními hotely nebo skutečností, že v hodinách práce stýkáme se s tisíci dělníků.

S anarchií jako cílem a jako prostředkem se stává komunismus možný. Bez ní by byl nutně otroctvím a jako otroctví by nemohl existovat.

kluby, nespočetné spolky pojišťovací pro případ nemoci atd. atd. - celá tato nesmírná řada institucí vzniklých v jednom století patří do téže kategorie snah, blížících se komunismu pro jistý díl spotřeby.

A konečně máme tu celou rozsáhlou řadu institucí městských - vodu, plyn, elektřinu, dělnické domky, tramvaje se stejnou taxou, lázně, prádelny atd., v nichž stejné snahy po socializaci spotřeby se projevují v míře denně se vzímající.

To všechno není ještě komunismus. Má to k němu daleko, princip však, jež převládá v těchto institucích, obsahuje část principu komunistického: zaplatíte-li tolik a tolik ročně či denně (dnes v penězích, zítra v práci), máte právo ukojit jistou kategorii svých potřeb, kromě luxusu.

Těmto náběhům ke komunismu chybí, aby byly komunistickými velmi mnoho, především však dvě podstatné věci: za prvé určité placení se děje penězi, místo aby se dělo prací, a za druhé konzumenti nemají hlas při správě podniku. Přece však, kdyby myšlenka, tendence těchto institucí byla dobře pochopena, nečinilo by žádných obtíží již dnes zařídit soukromým nebo společenským podnikem obec, v níž první bod byl by uskutečněn. Představme si pozemek 500 hektarů. Dvě stovky domů, každý se zahradou nebo zelinářským polem ve výměře čtvrtiny hektaru, stojí na tomto pozemku. Podnikatelství ponechává každé rodině, jež obývá některý z domků, aby si volila z padesáti jídel denně, cokoli chce, nebo dodává jim chleba, zeleninu, maso a kávu dle libosti, aby si je doma připravili. A jako výměnu žádá buď tolik a tolik peněz ročně, nebo tolik a tolik pracovních hodin v některém pracovním odvětví podniku - v zemědělství, chovu dobytka, kuchyni a čištění. To se může stát již zítra, bude-li se chtít, a jest se divit, že podobné hotelové a zahradní farmářství nebylo dosud zřízené nějakým podnikavým hoteliérem.

Namítne se bezpochyby, že právě zde při zavádění společné práce stihl komunisty všeobecně nezdar. A přece nelze této námitky podporovat. Příčiny nezdaru byly vždycky jinde.

Především téměř všechny obce byly založeny následkem jakéhosi náboženského rozmachu entusiasmů. Žádalo se na lidech, aby byli „průkopníky lidstva“, aby se podrobili pravidlům přísné morálky, aby se obrodili komunistickým životem, aby věnovali celý svůj čas i v hodinách práce i mimo tyto hodiny obcí a žili cele pro tuto obec.

To znamenalo jednat, jako jednájí mniši, a žádat bez veškeré potřeby na lidech, aby byli tím, čím nejsou. Teprve zcela nedávno byly založeny

anarchistickými dělníky obce bez všech pretencí za účelem hospodářským, aby se vybauvali ze jha vykořisťovatelů.

Jiná chyba byla ta, že se stále chtělo vytvářet obec na způsob rodiny a učinit z ní „velkou rodinu“. Proto žili pod stejnou střechou a stále byli nuceni v každém okamžiku být pohromadě s týmiž „bratry a sestrami“. Nedovedou-li však dva bratři často žít pod stejnou střechou a nedaří-li se také vždycky životu rodinnému, byl to základní omyl, vnučovat všem „velkou rodinu“, místo snažit se naopak zaručit každému pokud možno nejvíce svobody a samoty.

Mimo to nemůže malá obec žít, aniž jsou „bratři a sestry“ nuceni ke stálému styku a tak obklopeni jednotvárností nezoškliví se sobě nakonec. Stačí-li však, že dvě osoby, jež se staly soupeři anebo prostě nemohly se navzájem jen snést, mohou svým sporem přivodit zánik obce, bylo by zvláštní, kdyby taková obec žila, obzvláště ještě k tomu by se všechny až dosud založené obce měly izolovat od ostatního světa. Lze říci předem, že uzavřená společnost deseti, dvaceti nebo sta lidí nepotrvá déle, než tři nebo čtyři roky. Kdyby trvala déle, bylo by to dokonce politováníhodné, neboť by to jen dokazovalo, že se buď dali všichni podmanit jedním, nebo že ztratili všichni svou individualitu. Tož dobrá! Je-li jisté, že ve dvou, čtyřech, nebo pěti letech jedna část členů obce se bude chtít oddělit, bylo by třeba aspoň deseti anebo více federovaných obcí, aby ti, kdož z toho či onoho důvodu chtějí opustit onu obec, mohli vstoupit v obec jinou a být nahrazeni osobami z jiných obcí přicházejícími. Jinak musí komunistický úřad nutně zhynout anebo klesnout (jako se to vždy děje) do rukou jednoho „bratra“ to obyčejně chytřejšího než ostatní.

Konečně všechny až dodnes založené obce izolovaly se od společnosti. Ale zápas, život zápasu je pro činného člověka potřebou mnohem nutkavější, než dobře prostřený stůl. Tato potřeba vidět svět, vrhat se do jeho proudu, bojovat jeho boje je tím nutnější pro mladou generaci. Proto také (jak ze zkušenosti poznamenává Čajkovský) opouštějí mladí lidé, jakmile dosáhli osmnácti nebo dvaceti let, nevyhnutelně obec, která není částí ostatní společnosti. Netřeba připomínat, že jakákoli vláda byla vždy nejvážnějším kamenem úrazu pro všechny obce. Ty, které měly nejmenší dávku, anebo docela žádnou (jako Mladá Ikarie) prospívaly ještě nejlépe. To je srozumitelné. Politické zášti je nejuživější. Můžeme žít ve městě vedle svých politických protivníků, nejsme-li nuceni v každém okamžiku se s nimi setkávat. Kterak však žít, jsme-li nuceni v malé obci vidět se kaž-

Uznat všechny za rovné a nesnažit se ovládat člověka člověkem, to je další rozšíření svobody individua na bod, jehož žádná jiná forma sdružení ani ve snu nepřipouštěla. Nestane se možným než tehdy, bude-li učiněn první krok; bude-li mít člověk zaručenou svoji existenci a nebude nucen prodávat svou sílu a svou inteligenci tomu, kdo mu chce dát almužnu za to, že jej vykořisťuje.

Konečně uznat, že základem všeho pokroku je různost zaměstnání, a organizovat se tak, aby člověk byl absolutně svobodný ve chvílích volna, mohl však také změnit svou práci, a vychovávat jej od dětství k této různosti – a toho lze snadno dosáhnout v komunistickém zřízení – to znamená ještě více osvobodit individuum a otevřít před ním široké brány pro úplný vývoj ve všech směrech.

Ostatní závisí zcela na idejích, s nimiž bude komuna založena. Známe komunu náboženskou, kde člověk, jenž se cítil nešťastným a prozrazoval svůj smutek svojí tvářností, byl osloven jedním „bratrem“, jenž mu pravil: „Jsi smutný? Tvař se ihned vesele, jinak zarmoutíš bratry a sestry.“ A známe komunu sedmi osob, z nichž jeden žádal, aby se jmenovaly čtyři výbory – pro zahradnictví, pro výživu, pro hospodaření a pro vývoz s absolutními právy předsedy každého výboru. Byly jistě komuny založené nebo po svém založení „zločinci autority“ (zvláštní typ doporučený pozorností pana Lombrosa), a mnoho komun bylo založeno maniakky pohlcení individua společností. To však není komunistická instituce, jež je zplodila: toť kristianismus (eminentně autoritářský ve své podstatě) a římské právo, stát. Toť základní idea těchto lidí, kteří se domýšlejí, že bez liktorů a soudců není možná společnost, jež zůstává stálou výhružkou pro každou svobodu, a nikoli základní myšlenka komunismu, jež znamená spotřebovávat a vyrábět, aniž se přesná část každému odděluje. Ta naopak je ideou volnosti, osvobození.

Můžeme takto vyjádřit následující závěry:

Až posud ztroskotaly komunistické pokusy, protože:

- zakládaly se na citu rázu náboženského, místo, aby viděly v komuně způsob hospodářské spotřeby a výroby;
- izolovaly se od společnosti;
- byly prodchnuty duchem autoritářství;
- byly osamotnělé, místo aby se federovaly;
- požadovaly na zakladatelích množství práce, jež jim neponechávalo volna;

tické obci se o to pokoušeli), avšak že také může zvětšit tuto svobodu až k nejzazším mezím.

Vše závisí na základních idejích, s nimiž se bude snaha sdružovat. Forma sdružení neurčuje otroctví, jsou to ideje o individuální svobodě vnášené do každého sdružení, jež určují více nebo méně jeho svobodný charakter.

To platí správně pro kteroukoli formu sdružení. Spolubydlení dvou jedinců v témže bytě může vést k zotročení jednoho vůči druhého, jako že může vést k svobodě jednoho i druhého. To platí stejně pro rodinu. Stejně, dáme-li se ve dvou do vzdělávání půdy, kuchyňské zahrady nebo do vydávání časopisu. Stejně pro každé sdružení, jakkoli nepatrné nebo četné. Stejně pro každou sociální instituci. Tak vidíme v X., XI. A XII. století obec rovných lidí, lidí stejně svobodných – a tutéž obec, která o čtyři sta let později chce diktaturu jediného mnicha. Instituce soudce, zákona atd. zůstává; myšlenka římského práva, státu převládá, zatímco myšlenka svobody, smířlivosti ve prospěch a federace ve všech stupních mizí – a to je otroctví.

Dobrá! Ze všech institucí nebo forem sociálního sdružení, jež byly až dosud zkoušeny, je to komunismus, jenž zaručuje individu nejvyšší volnost – předkládá, že základní myšlenkou komuny je svoboda, anarchie.

Komunismus je schopen přijmout všechny formy svobody nebo utlačení – což ostatní instituce nemohou. Může způsobit klášter, v němž všichni poslouchají slepě představeného, a může být sdružením absolutně volným, ponechávajícím individu celou jeho svobodu – sdružením, jež trvá jen tak dlouho, pokud sdružení chtějí být pohromadě, neukládajíce nikomu nic, chráníc naopak žárlivě svobodu individua, zvětšující a rozšiřující ji ve všech směrech. Může být autoritářským (v tomto případě komuna brzy zahyne) a může být anarchistickým. Stát naopak takovým být nemůže. Je autoritářský nebo přestává být státem.

Komunismus zaručuje lépe než každá forma sdružení hospodářskou svobodu, protože může zaručit blahobyť, ano i luxus, nežádaje na člověku než několik hodin denní práce místo dne celého. Dát však člověku volno pro deset nebo dvanáct hodin ze šestnácti, jež denně žijeme vědomým životem (osm pro spánek) znamená již rozšířit svobodu individua k bodu, jenž je ideálem lidstva od tisíců let. Dnes se to může stát. V komunistické společnosti mohl by člověk disponovat nejméně deseti hodinami volna. A to je osvobození z nejtěžšího otroctví, jež spočívá na člověku. To je zvětšení svobody.

dou chvíli? Politický zápas přenáší se do dílny, do opravny, do komnaty odpočinku, a život se stává nemožným.

Naproti tomu bylo dokázáno a veledokázáno, že komunistické práci, komunistické výrobě daří se obdivuhodně. Při žádném obchodním podniku nebyla nadhodnota půdy vyzískaná prací tak veliká, jako v kterékoli z komunistických osad, založených v Americe, nebo v Evropě. Zajisté byly všude hospodářské chyby jako při každém kapitalistickém podniku; ale víme-li, že poměr obchodních úpadků je asi 4 ku 5 v prvních pěti letech po jejich založení, jest nám uznat, že ani zdaleka nic podobného k tomuto poměru nenajdeme v obcích komunistických. A tak, když se buržoasní tisk stává duchaplným a mluví o tom, že se anarchistům nabídne některý ostrov, aby si tam založili svou obec – jsme ochotni, opírajíce se o zkušenost přijmout tento návrh jen s tou podmínkou, že ostrovem tím bude například Ille-de-France¹ a že po odhadu sociálního kapitálu obdržíme svou část. Že však víme, že nám ani Ille-de-France ani náš podíl na kapitálu sociálním dán nebude, vezmeme si jej sami... Paříž a Barcelona r. 1871 nebyly tak strašně daleky toho – a ty ideje učinily zatím pokrok.

Především pokrok je v tom, že chápeme, že jedno město, proměňující se v komunu, stěží by žilo. Pokud by měl být tudíž opakován důsledně na celém jeho území – např. v některém západním státě, v Idahu nebo Ohio – jak právem říkají nám američtí socialisté. Tedy ke komunistické budoucnosti jest se nám vrhnout jednoho dne nikoli v jediném městě, nýbrž na celém dosti velkém území.

Ukázali jsme tak často na to, že státní komunismus je nemožný, že by bylo zbytečné prodlévat u tohoto předmětu. Důkaz je ostatně již v tom, že sami státovci, obhájcové socialistického státu, v něj nevěří. Jedni zaměstnání dobýváním části moci ve státě soudobém – státě buržoasním – nesnaží se ani přesně vyjádřit, co si představují pod socialistickým státem, jenž by nebyl přece: stát jen kapitalistický a všichni námezdníky státu. Řekneme-li jim, že je to, co chtějí, tu se zlobí; nevyjádří však přesně jinou formu organizace, kterou chtějí postavit. A že nevěří na možnost blízké sociální revoluce, jest jejich cílem stát se částí vlády v soudobém buržoasním státě a ponechávají budoucnosti, aby určila, kam se dojde.

Pokud běží o ty, kteří se pokusili, přinuceni našimi kritikami, načrtnat budoucí socialistický stát, ti odpovídají nám, že vše, co chtějí, jsou

¹ „Ille-de-France“ – doslovně přeloženo „ostrov Francie“, její centrální část okolo Paříže, původně historický základ domény kapetovských králů.

statistické kanceláře. To však není než slovní hra. Víme ostatně dnes, že jedinou cennou statistikou je ta, již činí individuum samo, udávajíc svůj věk, své pohlaví, své zaměstnání, své sociální postavení nebo podávajíc seznam toho, co prodalo, nebo koupilo, nebo vyrobilo, nebo spotřebovalo.

Otázky, jež se individuu kladou, jsou vypracovány povšechně dobrovolníky (učenci, nebo statistickými společnostmi), a úloha statistických kancelářů se dnes cvrkla na rozesílání dotazníků, na třídění a sčítání počítacími stroji.

Ztenčit takto úlohu státu a vlády a říkat, že vládou se rozumí jen to, znamená (míní-li se to upřímně) nastupovat prostě čestný ústup. A skutečně, třeba uznat, že jakobíni za třicet let nesmírně mnoho odložili ze svého ideálu diktatury a socialistické centralizace. Nikdo se neodvází dnes již říci, že spotřeba a výroba brambor má být upravena parlamentem německého Volksstaatu v Berlíně. Takové hlouposti se již neříkají.

Komunistický stát je utopie opuštěná svými vlastními přívrženci a je načase, aby se šlo dále. Důležitější opravdu je, aby byla studována otázka, zda také anarchistický komunismus či volný komunismus nemusí vést k umenšení individuální svobody.

Je jisté, že při všech rozhovorech o svobodě jsou zatemněny naše myšlenky přežitky po staletích otroctví a náboženského utlačení, pod nimiž jsme žili.

Národohospodáři představili nucenou smlouvu (pohrůzkou hladu), jež je uzavřena mezi zaměstnavatelem a dělníkem, jako stav svobody. Politikové označili dále jako stav svobody ten, v němž se dnes občan jako nevolník a poplatník státu nalézá. Konečně nejpokročilejší moralisté jako Mill a četní jeho žáci determinovali svobodu jako právo činit vše, pokud se to nedotýká stejné svobody ostatních. Nemluvě ani o tom, že slovo „právo“ je velmi zmateným dědictvím minulosti, které neznačí nic nebo příliš mnoho – určení Milova dovolilo filosofu Spencerovi, nesčetnému počtu spisovatelů a také i několika anarcho-individualistům obnovit soudnictví a zákonné trestání až k trestu smrti – čili v posledních důsledcích zavést nuceně stát, jež sami podrobili tak obdivuhodné kritice. Idea libově se skrývá tedy na dně těchto rozumování.

Necháme-li stranou skutky nepředložené a vezmeme-li jen skutky promyšlené (jež zákon, náboženství a trestní systémy chtějí jen ovládat), předchází každému skutku tohoto druhu v lidském mozku jistý rozhovor: „Odejdu na procházku“, myslí člověk... „Avšak nikoli, umluvil jsem dostaveníčko s přítelem nebo jsem slíbil dokončit jistou práci nebo mé ženě a

mým dětem bylo by smutno, kdyby zůstaly samy, nebo konečně ztratil bych své místo, kdybych se neodebral za svým zaměstnáním.“

Tuto poslední úvahu působí strach před trestem. Ve třech prvních případech má člověk co činit jen sám se sebou, se svými obyčejí slušností a se svými sympatiemi. A v tom je celý rozdíl. Pravíme, že člověk, jenž je nucen učinit tu poslední úvahu: „Zříkám se té či oné radosti kvůli tomu či onomu trestu“, není člověkem svobodným. A tvrdíme, že lidstvo může a má se emancipovat od strachu před trestem a že může utvořit společnost anarchistickou, ve které strach před trestem i nepříjemnost z pokárání zmizí. K tomuto ideálu kráčíme. Víme ovšem, že se nemůžeme emancipovat ani od svých zvyků slušnosti (dodržet slib) ani od svých sympatií (bolest způsobit těm, jež milujeme či jež nechceme zarmoutit ani zklamat). V tomto vztahu není člověk nikdy svobodný. Robinson na svém ostrově jím nebyl. Když počal se svým člunem, když vzdělával zahradu nebo shromažďoval zásoby na zimu, byl již zaujat, sevřen svou prací. Když se cítil lenivý a byl by raději zůstal ležet ve své jeskyni, váhal okamžik a pak se dal přece do započaté práce. Jakmile však měl za soudruha psa, jakmile měl dvě nebo tři kozy a především jakmile potkal Pátka, nebyl již absolutně volný ve smyslu, v němž se někdy to slovo užívá v rozhovorech. Měl závazky, bylo mu pomýšlet na zájem bližního, nebyl již tím dokonalým individualistou, o němž se nám někdy vykládá. Ode dne, kdy miluje ženu, nebo kdy má děti buď jím vychované, buď svěřené jiným (společnosti), i ode dne, kdy má jen domácí zvíře – nebo třeba jen kuchyňskou zahrádku, kterou musí v určitých hodinách zalévat – není již tím „nic-na-to-nedělám“, „egoistou“, „individualistou“, smyšlenkou, která se nám často vydává za typ svobodného člověka. Neexistuje tento typ ani na ostrově Robinsonově, ani tím méně v jakékoliv společnosti. Člověk bere a bude brát v úvahu zájmy jiných lidí tím více, čím více vzájemných vztahů s nimi bude mít, a čím více budou ti druzí uplatňovat své pocity a své tužby.

Tak tedy nenalézáme jiného vymezení pro svobodu než toto: možnost jednat aniž v našem rozhodnutí, jež máme učinit, zasahuje strach před společenským trestem (donucením tělesným, výhružkou hladu nebo jen pokáráním, nepochází-li toto ovšem od přítele).

Chápeme-li svobodu tímto způsobem – a pochybují, že lze najít širší a současně reálnější vymezení svobody – můžeme říci jistě, že komunismus může umenšit, a i ubít každou individuální svobodu (v mnohé komunis-